

AZERBAYCAN MÜZİĞİNİN LİYAKATI TEMSİLCİSİ MEMMED KULİYEV

Nergiz MEMMEDELİYEVA*

.XX. asır Azerbaycan bestekarlık mektebi az bir süre içerisinde büyük başarılarla ulaşmış, uluslararası bir şöhret bulmuştur. Profesyonel senfoni müziğinin öyle bir anlamı yoktur ki, Azerbaycan bestekarı burada yüksek bedii-estetik seviyeye ulaşmamış ve bütün dünyada bile ilgiyle karşılanabilen eserler meydana getirmemiş olsunlar. Azerbaycan bestekarlarının opera, bale müziği senfonileri oda müziği, koro eserleri konçertoları vs. demek olur ki dünyanın bütün kıtalarına seslenmektedir. Üzeyir Hacıbeyov, Kara Karayev, Fikret Emirov, Arif Melikov gibi bestekarlarımızın isimleri dünyanın en önde gelen bestekarı ile bir sırada çekilir. Aynı zamanda onların oluşturdukları yüksek seviyeli bestekarlar okula bütün çağdaş müzik-estetik problemlerin çözülmesine kadar durumda olmasını en yüksek düzeydeki müzisyenler defalarca söylemişlerdir. Böyle bestekarlarımızdan biri de bu yakınlarda 60 yaşını kutladığımız emektar halk sanatçısı Mehmed Kuliyev'dir.

Bestekarın kapsamlı ve çok yönlü yaratıcılık mirası insanın duygularının bütün alanlarına derin etki gösteriyor, onu gah hayran bırakıyor, gah da ihtiras ve derin duygular alemine götürüyor, hem güldürür, hem milli ile beşerinin birbirine kavuşması gibi özellikler bestekarın yaratıcılık portresini teşkil eder. M.Kuliyev'in bütün eserlerinde kendisine özgü estetik ilkelerin üslum bütövlüğünün kendisini göstermesinin aynı zamanda yazı tekniğinin daima gelişmesinin yeni yeni bedii-tasvir vasıtaları ile zenginleşmesinin şahidi oluyoruz.

Bestekarın karmaşık dili daima kendi özelliklerini saklamakla birlikte, onun bedii üslubunun kolaylıkla belli olunması ve diğer sanatçıların

* Bakû 1 Numaralı Güzel Sanatlar Okulu Öğretmeni (Musikişinas)

üsluplarından farklılaştırılmasına neden oluyor. Bestekar aynı zamanda karmaşık polifonik (çok seslilik) üslubuna sahiptir ve tesadüfi değil ki, eserlerinde yeri geldikçe bu yazı üslubuna müracaat eder, müziğin canlı, ihtirash, emosyonel (duygusal) bir şekilde dinleyicilere ulaşmasına çalışıyor.

M.Kuliyev'in eserlerinin ritmik özellikleri de dikkat çeker, burada hususi olarak ve gözlenilmeden vurgulanan meydana gelen ritmik şekiller dinleyiciye büyük etki gösterebilir.

Genelde bestekârın müzik dili yukarıda da kaydettiğimiz bedii-ifade vasıtalarından dolayı oldukça rengarenktir. O esasen klasik geleneklere sadık kalır, fakat bazan müzikte avangardizmin özelliklerinden de yararlanabilir. Bazan böyle bir yaratıcılık usûlü dissonansla konsanansın" mücadelecî bestekârın eserlerine belli bir tazatçılık getirmekle birlikte çoğu kez eserin esas manasının, ideyasının açıklanmasına hizmet ediyor ve sonuçta dinarrik bir uyumluluk, bütünlük meydana getirebilir.

Memmed Kuliyev demek oluyor ki, müziğin bütün yanlarına müracaat ediyor, onun yazdığı eserler içerisinde senfoni parçaları, operayı, oda müziği, enstrumental, vokal ve koro eserlerini özellikle kaydetmek mümkündür. Onun birçok eserleri artık Azerbaycan sınırlarından çok çok uğuklarda malumdur ve eski Sovyetler Birliğinin Rusya, Ukrayna, Gürcistan gibi cumhuriyetlerinin, aynı zamanda Fransa'nın, Finlandiya'nın Çekoslovakya'nın, Polonya'nın Mısır-Arap Cumhuriyeti'nin birçok kentlerinde büyük başarıyla seslendirilmişlerdi. Onun birçok eserleri de repertuarına bile dahil olmuştur.

Bestekârın yaratıcılık mirası çağımızın ünlü şahsiyetleri olan K.Karayev'in, Niyazi'nin, R.Şedrin'in, A.Eşpay'in, T.Khrenikov'un, G.Rofdenstvaski'nin, A.Melikov'un M.Kajlayev'in, T.Kuliyev'in derin ilgisini çekmiş ve çeşitli zamanlarda onlar M.Kuliyev'in yaratıcılığı hakkında yüksek fikirler söylemişlerdir.

Bestekarın yaratıcılık yolu da ilginç olmuştur. Çocuk yaşlarında tarzı büyük maharetle halk ezgilerini çalabilen Memmed, Azerbaycan'ın Göyçay bölgesinden Bakû'ya gelmiş ve yüksek müzik okuluna (müzik teknik kurumuna) dahil olmuştur. 1956 yılında okulu bitiren genç müzisyen yeniden Göyçay'a gelir ve yaklaşık 2 sene burada müzik okulunda çalışmıştır. Aynı zamanda o bestekarlık faaliyeti ile de ciddi bir şekilde meşgul olarak, bu sahada kendi maharetini mükemmelleştirmeye çalışır. 1958 yılında Bakû'ye gelen Memmed büyük bir çaba sonucu Hacıbeyov adına Azerbaycan Devlet Konservaturasının bestekarlık şubesine dahil oldu. Büyük bestekarlardan sayılan Prof.Karç Karayev'in öğrencisi oldu. Daha sonralar ünlü bestekar Memed hakkında benim en yetenekli öğrencilerimden biridir" sözlerini söylemiştir.

Konservatuvarda okuduğu yıllar ağır koşullarda çalışmağa mecbur kalan Memmed canla başla sevimli hocasından bütün yeni bedii müzik akımlarının inceliklerini, yeni yazı tekniklerinin ve usüllerinin özelliklerini öğrendi. Bütün bu bilgiler ise nihayet onun kendi birinci senfonisini tamamlamasına imkan yaratmış oldu. Konservatuvarı da bu senfoni ile bitiren Memmed tezlikle uzmanların da büyük ilgisini kazandı. Özellikle onun 1965 yılında "Kafkasya Baharı" festivalinde bu senfonisi dikkatleri kendisine çekebildi.

M.Kuliyev gelecekte de senfonik müzik sahasında araştırmalarını devam etti ve 1968 yılında Azerbaycan bestekarlarının IV.Kurultayı'nda onun kemanlar ve piano için ikinci senfonisi ve 1969 yılında ise üçüncü Azerbaycan senfonisini (Koro ile) seslendirebildi. Her iki eserde bestekarın halk müziğine, halka temellenmesini aynı zamanda müzik parçalarının tezatla karşılaştırılmasına eğilim göstermesi zengin müzik diline sahip olması kendisini açık bir şekilde gösterir.

Bestekarın oda müziğine, müracaatı da uğurlu olmuştur. Onun eski Sovyetler döneminde Bestekarlar birliğinin IV.Kurultayı'nda seslendirilmiş

kvarteti de büyük ilgi gördü ve gelecekte Rusya'nın en büyük konser salonlarında S.Prokofyev ve M.Glinks adına kvartetler tarafından icra edilmiştir ve ünlü Yunan bestekarı M.Teodarakis ile birlikte gençlerin milli ödülüne takdim edilmiştir.

Bestekar 70. yıllarda da azimle çalışıyor ve çeşitli müzik türlerinde bir dizi güzel eserler, bu sırada violensel için sonserto, oda orkestrası için iki piyes, piano için 20 piyes vs. eserlerini yazar ve yine de dinleyicilerin ve uzmanların derin ilgisini kazanıyor. Fakat bu dönemde bestekarın yaratıcılığının zirvesi sayılan "Aldanmış Kevakip" (Yıldızlar) operası özellikle derin ilgiye sebep oluyor. 1977 yılında M.F.Akhundov adına Azerbaycan Devlet Opera ve Bale Tiyatrosu'nda sahnelenen bu eser büyük Azerbaycan yazarı ve filozofu M.F.Akhundov'un eseri esasında meydana getirilmiştir. Eserde sosyal haksızlıklara yolsuzluklara ve zora dayanan devlet sistemleri eleştirilir burada halkın özgürlüğü ve manevi kültürel gelişmesinin daima engellenmesi fikri bedii bir şekilde ifade olunmuştur. Aynı zamanda burada hayır ve şerin ışık ve karanlığın fazilet ve kabahatin barışmazlığı ideası da kendi yansımını bulabilir.

Eserde halk yaratıcılığında geniş yer tutan Keçel (Kel) ve Köse gibi suretlerden de (tiplerden) ve uzmanların büyük ilgisini çekmiş oldu. Ünlü maestro (müzik yönetmeni) defalarca Türkiye'de de olmuş Niyazi bu eserleri yüksek değerlendirmiş ve onları kendi repertuvarına almayı planlamıştır. Fakat ne yazık ki, sanatçının ölümü bu isteğini gerçekleştirilmesine engel oldu.

Bestekarın yaratıcılığında orkestra eşliği ile seslendirilmiş. "Yedi Halk Şarkısı" (Yakan düygmek" Gitti yar, Süsün sünbül, Deli Ceylan, Unutmaram, Tesnif, Şeyda Hanım)da büyük ilgiye neden olmuştur. Bu adı çekilen şarkılardan son üçü bestekara aid idi ve bununla o halk yaratıcılığını, onun sonsuz natrusiyal-estetik imkanlarına olan sevgisini ifade etmeğe çalışmıştır.

Bestekar kendi eserleriyle halkın hayatında baş veren önemli sosyal hadiselerle de her zaman cevap vermeye çalışıyor. Onun senfoni-rekviyeleri eserinde Ermenilerin Azerbaycan'ın Hocalı bölgesinde törettiği soykırımın dehşetleri faciaları kendi bedii ifadesini açıklamıştır.

Bestekarın dahi Nizami yaratıcılığına olan ilgisi onun bir çok eserinde özellikle de sevginin yazılmış ve orkestra "Lirik Poema"da kendi ifadesini bulabilmiştir. Fakat bestekarın yaratıcılığını genel olarak baktıkta hiç maharetle istifa eden bestekar bu bedii üslubu esasen seyircilerle sahne arasında belli bir alaka yaratmak için kullanıyor. Böyle bir usulün halk arasında asırlarca büyük ilgi gören kilim arası, Kos-Kosa gölge tiyatrosu gibi oyunlardan yararlanmasını hissetmek mümkündür.

Bu eser eski bestekarların yeni operalarına bakış zamanı II.ödüllendirmiştir. Aldanmış Kevakip" operası, "Sovyet operaları" toplusuna dahil edilmiştir. (Moskova 1982, s.409-411).

M.Kuliyev'in Mugam" gibi isimlendirmiş kapsamlı 4.Senfonsinde yaratıcı bir şekilde 7 mugam genelleştirilmiş ve bir araya getirilmiş, zengin ve tükenmez his, fikir duygusalılık kaynağı olan bu sanatın estetik özelliklerinden maharetle istifade olunmuştur.

Bestekar büyük işgüzarlığı sonucu bir çok koro eserleri, bu sırada özellikle farklı Rekviyem-poeması" eserini göstermek mümkündür. Koro ve senfoni orkestrası için yazılmış bu eserde (söz. A.Salahzade) doğum diyarı olan sonsuz sevgi, Azerbaycan halkının yüksek maneviyatı ve manevi estetik idealinin güzelliği yansıtılmıştır. 80. yıllarda meydana gelmiş "Aşık Savaş" ve "Mugam Savaş" eserleri de dinleyicilerin şüphesiz onun daha çoksenfonik tefekkür tarzına sahip olmasını görmek mümkün oluyor. Bestekarın Nizami'nin hatırasına ithaf edilmiş Yedinci Senfonsinde de bunu açık şekilde izlemek mümkündür. Furumunda bestekarın 1995 yılında Moskova Bestekarlar salonunun sahnesinden seslendirilen II.Kvarteti de büyük ilgiyle karşılanmıştır. İlgi çekici odur ki, burada çağımızın ünlü

Bestekarı Andrey Eşpay'ın M.Şostakoviç ve Memmed Kuleyvi ve hasr ettiği flüt ile orkestra için Konçertosunda bu bestekarların yaratıcılığından istifade etmesi, Memed Kuliyeu'in müziğinden ise 2 dakikalık bir iktibas alınmasının şahidi oluyoruz.

Hiç şüpheşiz bütün bunlar Azerbaycan bestekarlarının pühteleşmiş yaratıcılık dest-hattının, bedii üsulunun sanatçı şahsiyetinin yetkinliğini kanıtlamaktadır.

Memed Kuliyeu hiç kuşkusuz Azerbaycan musiki medeniyetinin bu parlak temsilcilerinden olup, çağdaş müzik tekniğine yinelenmekle birlikte halk müziğinin derin katlarına ine bilen, onun estetik değerlerine sahip çıkan, ona sentonik müzik dili ile yeni bedii-estetik ve beşeri nitelikler kazandırabilen bir sanatkardır. Ve tesadüf değil ki, onun orijinal ve milli köklere dayanan yaratıcılığı tedricen dinleyiciler arasında daha çok anlaşılmaya ve sevilmeye başlanır. Memed Kuliyeu'in yaraucılığının tezlikle Türkiye'de de kendisine sanatsever bulabileceğine inanıyoruz.